

Тупиця О. Ю.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри германської філології та перекладу

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

<https://orcid.org/0000-0002-6329-7011>

ЗНАЧЕННЯ АНТРОПОНІМІВ У МОВНІЙ «КАРТИНІ СВІТУ» ТЕКСТУ (ОРИГІНАЛУ ТА ПЕРЕКЛАДУ)

Анотація. У статті досліджено роль антропонімів у формуванні «мовної (етнокультурної) картини світу» тексту як у оригіналі, так і в перекладі. У центрі уваги – антропонім як спеціальна лексична одиниця, яка не лише позначає особу, а й несе в собі історико-культурні, соціальні та семантичні нашарування, здатні виступати смисловою домінантою контексту. Автори здійснюють огляд ономастичних підходів, вказують на проблеми безеквівалентності антропонімів та їхню роль у поетичних і прозових текстах; на прикладах (зокрема Шевченкових контекстів: «Тарас Трясило», лексема «москаль» тощо) демонструють, як такі лексичні одиниці формують асоціативні зв'язки й алюзії, що транслують етнокультурні маркери в тексті.

Методологічно робота поєднує лінгвістичний аналіз, ономастичний підхід і експеримент із застосуванням генеративних моделей штучного інтелекту (DeepSeek). Через серію запитів до ШІ (з різними власними іменами – Василь/Марічка, Ганс/Йоганна, Джон/Маргарет) автори показують, що антропоніми автоматично активують уявлення про відповідні культурні реалії (одяг, побутові предмети, архітектурні деталі), тобто без додаткових контекстуальних підказок ім'я спричиняє виникнення етнокультурно забарвленої «картини світу».

Автори переконані, що антропоніми функціонують як смислові домінанти тексту, вступають у структурно-семантичні зв'язки з іншими компонентами контексту і суттєво впливають на адекватність перекладу; у перекладі вони часто виступають як екзотичні маркери або потребують адаптації/коментаря. Обґрунтовано перспективи подальших досліджень: поглиблений аналіз структурно-семантичних зв'язків антропонімів, використання ШІ для автоматизованого контекстуального аналізу та залучення когнітивно-семіотичних і психолінгвістичних підходів для вивчення сприйняття алюзій і етнокультурних маркерів у міжкультурній комунікації.

Ключові слова: антропоніми, ономастика, мовна картина світу, безеквівалентна лексика, етнокультурні маркери, переклад, алюзія, контекстуальна семантика, штучний інтелект (DeepSeek), когнітивно-семіотичний підхід.

Процес виникнення антропонімів обумовлений специфікою національної культури, в середовищі якої вони виникли. В антропонімах проявляється тісна єдність світогляду народу з його історією, духовною, соціальною та матеріальною культурою. Оригінальні уявлення (знаки, символи, образи), які людина закодувала в антропонім, детерміновані мисленням і соціальними обставинами. Ми переконані, що антропонім у тексті безпосередньо впливає на виникнення етнокультурної картини світу, таким чином, виконує роль «смислової домінанти».

Визначення антропоніму як смислової домінанти контексту відбувається на основі інтерпретації смислових елементів композиції. Також ми використали програми штучного інтелекту для підтвердження впливу окремих «онімів» на організацію етнокультурної картини світу.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні ролі антропонімів як специфічної лексичної одиниці, що здатна проявлятися на міжмовному та міжкультурному рівнях, впливаючи на створення «картини світу» тексту.

Відповідно до мети роботи ми сформулювали **завдання** дослідження: 1) визначити антропонім як специфічну лексичну одиницю, яка в своїй семантиці відображає національно-культурну своєрідність мови, тим самим впливає на формування картини світу тексту; 2) розглянути значення антропонімів, які проявляються на міжмовному та міжкультурному рівнях, дослідивши проблему адаптації антропонімів у різних мовах (англійській, німецькій та українській), довести їх здатність впливати на формування етнокультурної картини світу.

Аналіз наукових досліджень. Антропоніми вже довгий час є предметом дослідження науковців у різних аспектах: історія виникнення, географія поширення, літературні контексти уживання, а також особливості їх перекладу тощо. Але сьогодні визначає нові аспекти вивчення процесів творення власних імен, наприклад, антропоніми як ніки (нікнейми), антропоніми як складові фразеологічних зворотів та інші. Проблеми функціонування антропонімів у тексті розглядають сучасні українські лінгвісти, зокрема: А. І. Вегеш [1], О. П. Гоголенко [2], Г. Т. Добролюжа [3], Ю. О. Карпенко [4], М. М. Торчинський [5] та інші.

Цікавість до вивчення антропонімічної лексики у функціонально-семантичному плані зумовлена, у першу чергу, необхідністю розуміння її значення. Антропонім у тексті – це онтологічна основа декодування тексту як етнокультурного явища. Правильне декодування – запорука адекватного перекладу (С. О. Мірошник [6], Л. В. Мосієвич [7], І. О. Шпак [8] та інші).

Антропоніми є важливим засобом відображення національної культури, яка знаходить вираження в структурі офіційної формули іменування, виборі вокативних і квалітативних форм у всьому антропонімічному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Розділ мовознавства, який займається вивченням антропонімів, називають «ономастикою». «Словник лінгвістичних термінів» (Д. І. Ганич, І. С. Олійник) містить таке визначення: «розділ сучасної філології, який займається вивченням антропонімів, називають ономастикою» [9, с. 168]. Ономастика, відповідно до власних імен, має від-

повідні розділи: топоніміка (географічні назви), зооніміка (клички тварин) та антропоніміка (власні імена людей). *Антропоніміка* (від грец. *anthropos* – людина і *о́пута* – ім'я) вивчає не лише власні імена людей, які реально існували чи існують, але й витвори фантазії письменників, у цьому плані вивчення антропонімів набуває особливого значення, адже семантичне наповнення їхнього значення викликає проблеми при перекладі. «*Антропонім* – будь-яке власне ім'я людини (особисте ім'я, по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім, кличка)» [9, с. 18].

Ключовою концепцією сучасної лінгвокультурології є «мовна картина світу». Вона відображає взаємозв'язки мови та культури. Кожна національна мова є носієм мовної свідомості народу, вона виконує культурологічну функцію і формує «мовну картину світу» (З. С. Василько, Л. М. Дяченко, М. П. Кочерган, Л. А. Лисиченко, А. К. Мойсієнко та ін.).

Мовна картина світу – це вербальне відображення явищ дійсності в тексті, що базується на поєднанні об'єктивного й суб'єктивного сприйняття. Об'єктивне в мовній картині світу можна витлумачити, виходячи зі співвідношення з реальністю (історичною, етнічною тощо).

В. С. Калашник говорить про те, що текст здатен моделювати світ образно, декодування тексту є так само актом творчості, як і його написання [10, с. 34]. Картина світу акумулює естетичні цінності й наочно демонструє розвиток мови в естетичному напрямку. Для неї характерне наповнення символами, особливо національними, трансформованими народними образами, авторськими актуалізаціями [10, с. 33].

Наприклад, А. К. Мойсієнко в докторській дисертації «Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: декодування Шевченкового вірша» мовну картину світу розглядає як продукт пізнавальної діяльності, що формується на основі цілісної лексико-семантичної системи мови та знань, отриманих людиною завдяки власному і суспільному досвіду. А. К. Мойсієнко досліджує поняття «мовна картина світу», «національно-мовна картина світу», «автономна картина світу мовної особистості, окремого твору, героя» та ін. [11]. Мовознавці досліджують також фактори національної зумовленості мовної картини світу, яку називають ще «національний образ» чи «національна модель».

Дослідники звертають увагу на антропоніми, наприклад, у поетичному тексті й говорять, що «окремі образи видатних постатей світової історії, культури, численні образні алюзії на основі народнопоетичних джерел, джерел світової літератури в кожному конкретному випадку відіграють смислово, психологічну, функціонально-композиційну роль» [11]. Від реципієнта, звичайно, залежить «здатність за окремим словом побачити певну картину, відчути асоціативну динаміку образу» [11].

Семантична структура кожної лексичної одиниці може утворюватися кількома компонентами, тобто семами. Семантичний склад антропонімів залежить від їх символізації, пов'язаної з історією та культурою країни. Дослідники переконані, що антропоніми належать до складу безеквівалентної лексики. Вертикальний контекст антропоніма, наприклад, у поетичному тексті «оживає» у зв'язку з іншими смисловими та композиційними доміантантами. Антропоніми є невичерпним джерелом пізнання іншомовного культурного середовища, з якими пов'язані, наприклад, історичні події: *Богдан, Довбуш, козак Трясило*. Крім того, в художньому тексті антропонім виступає

засобом розкриття образу героя, його якостей тощо, наприклад: *Байда, Галайда, Нетяга*. Такі лексичні одиниці актуалізуються у тексті, розширюючи значення, вступаючи у композиційні зв'язки з іншими смисловими елементами. Крім того, власні назви мають велике значення для створення етнічної картини світу поетичного тексту, саме з цього погляду ці лексеми зраховують до складу безеквівалентної лексики певної мови. Крім того, виникає цікаве питання про зумовленість лексичного значення окремих антропонімів у різних мовах, що слід враховувати при перекладі [12].

У перекладному тексті антропоніми, як правило, не замінюються. Вони викликають своєрідні етнокультурні асоціації. Антропоніми частіше виступають тими засобами, що пов'язують між собою два чи кілька культурних середовища, наприклад: *Taras* – поширене в Україні чоловіче ім'я. Від грецького слова *tarassō* «бентежу, турбую» (буквально: бунтівник) «*Обізвався Taras Трясило / Гіркими сльозами: / «Бідна моя Україно, / Стоптана ляхами!» (Т. Шевченко). – Und es rief Taras Trassilo, / Weinend rief der Kühne: / «Ach, sie haben dich zertrampelt, / Meine Ukraine!» (Erich Weinert). – Taras Tryasylo then came forth, / With bitter tears, he said: / «My poor Ukraine all trampled down, / Where Polish feet now tread!» (Vera Rich).*

Антропонім *Taras Трясило* вступає у семантичний зв'язок із лексемою (топонімом) *Україна*, контекст демонструє зразок асоціативного поєднання значень двох лексичних одиниць. Виникає паралель між двома образами на основі асоціацій: *Taras Трясило* – народний герой, вболіває за долю України. У тексті-перекладі антропонім вносять у тканину твору етнічний струмінь. Сприймаючи контекст, іншомовний реципієнт у своїй свідомості «створює» таку «картину світу», що дає йому ключ до розуміння того, що цей текст – надбання іншої культури, тобто антропонім функціонує в тексті-перекладі як екзотизм.

Спостерігаючи контексти вживання антропонімів в українських текстах та їхні відповідники в англійській та німецькій мовах, вдається простежити кілька закономірностей у їхньому лінгвостилістичному використанні. Найпоширеніший художній засіб, що з ним взаємодіють згадані власні назви, – це алюзія. *Алюзія* – це своєрідний інтертекстуальний семантичний прийом, який містить указівку чи натяк на історичні події, міфологічні, літературні, побутові факти, які зрозумілі носіям мови. Іншими словами, алюзії є основою аналогії або натяку, які виникають через ремінісценції чи алегорії. Алюзії на основі антропонімів посилюють вагу того чи іншого персонажа в уяві реципієнта.

У розглянутих нами випадках уживання антропонімів присутні також алітерація та/чи асонанс, проте завдяки алюзіям добір асоціацій відбувається свідомо. Наприклад: «*Kохайтєся, чорнобриві, / Та не з москалями, / Бо москалі – чужі люди, / Роблять лихо з вами» (Т.Г. Шевченко). Москаль* – антропонім, алюзія на російського солдата, етнокультурний маркер, безеквівалентна лексема. Переклад німецькою мовою: «*Verliebt euch, schwarzäugige Mädchen, / Doch nicht in Moskowiter, / Denn die Moskowiter sind Fremde, / Bringen nur Unheil euch».* Moskowiter, але не «перенесення» Moskal. Німецькомовному читачеві таке слово невідоме, а етнокультурний маркер Moskowiter – утворюється за граматичними правилами німецької мови – суфікс -er, що вказує на «приналежність». Схожий випадок спостерігаємо й у англійській версії: «*O lovely maidens, fall in love, / But not*

with Muscovites, / For Muscovites are foreign folk, / They do not treat you right».

У іншому контексті: «Щоб він не плавав, не журилась, / Щоб він де-небудь прихилився, / То oddadуть у москалі» (Т. Шевченко). Москаль – це не росіянин, а вже військовий (солдат) у розумінні українців. Не випадково в німецькому перекладі з'являється Soldaten: «Damit er weint nicht, nicht betrübt / Und ohne Hausung bleibt – da gibt / Man ihn zu den Soldaten fort! В англійському перекладі: «So that he does not weep, nor remain despondent / And so that he does not remain without a home – / they send him off to become a soldier». Або: «To keep him from weeping, from being sullen / And from being left homeless – / they send him off into military service». Москалі – military service.

Проблема міжмовної адаптації антропонімів може здаватися на перший погляд дуже простою. Але кожна мова має власну систему утворення «назв осіб», окремі частини якої може бути незрозумілою носію іншої мови. Водночас, говорячи про власні імена, слід звернути увагу ще на один аспект – їхнє смислове навантаження у тексті, яке виражається по-різному, а також вплив на реалізацію «картини світу» певного тексту чи твору (наприклад, поетичного). У деяких випадках семантика оніма включає в себе важливий соціальний чи етнокультурний компонент – вказівку на національну приналежність. Наприклад, імена *Іван, Джон, Ганс, Жак* уже давно набули чітких етнокультурних асоціацій, у той же час, в інших етнокультурних середовищах можуть сприйматися як чужі. У даному випадку можна говорити про особливу групу атропонімічних назв – *етноніми*. Етноніми мають репрезентативне значення і сприймаються як найбільш поширені у відповідній етнічній групі.

Деякі з атропонімів поширюються з однієї мови в іншу, що полегшує їх розуміння представниками різних етносів. У першу чергу це стосується імен всесвітньо відомих людей. Так, у світі зараз не потрібно пояснювати, чому *путін – другий гітлер*.

У деяких контекстах атропоніми вже практично повністю перетворюються на загальні слова, тому при перекладі на українську в цілому видається можливим просто перенесення, наприклад: *Cicero* – красномовний оратор; *Rothschild, Rockefeller* – багатий; *Casanova, Don Juan* – звабник, підкорювач жінок; *Gulliver* – велетень; *Sherlock Holmes* – детектив та інші.

Ми звернулися до програми штучного інтелекту, щоб здійснити експериментальну перевірку поглядів на природу виникнення «мовної картини світу». Сучасні мовознавці переконані, що атропонімічна лексика належить до класу безеквівалентної лексики певної мови та, вступаючи в композиційні (як структурні, так і смислові) зв'язку з іншими домінантними образами контексту, має вплив на формування «мовної картини світу» контексту. А штучний інтелект – це сучасна галузь комп'ютерних наук, яка здатна швидко опрацювати, сприймати інформацію, аналізувати її та приймати рішення на основі отриманих даних. Це поняття включає безліч технологій і методів, таких як машинне навчання, нейронні мережі, генетичні алгоритми та інші. Штучний інтелект може бути застосований у багатьох галузях. Штучний інтелект здатний узагальнювати через доступний для нього великий обсяг інформації наявні уявлення людини про навколишній світ, механізми функціонування людської мови та мислення, здатність людини створювати образи та багато іншого. Одним із головних завдань

штучного інтелекту є створення систем, здатних вирішувати завдання, які традиційно вважалися складними. У нашій роботі ШІ, наприклад, допомагає для розпізнавання мови або зображень, автоматичного перекладу текстів різними мовами або навіть створення нових матеріалів на основі аналізу великих обсягів даних. Найцікавішою для філологічної науки є ШІ-технології, пов'язані зі створенням та функціонуванням нейронної мережі. Вона імітує роботу людського мозку та дозволяють штучному інтелекту визначати та розпізнавати образи, звуки, та інші дані, які виникають у контексті [13].

Суть нашого експерименту із застосуванням штучного інтелекту полягав у тому, щоб спробувати визначити, чи впливають атропоніми в тексті на створення «етнокультурної картини світу». А також перевірити припущення про структурні корелятивні зв'язки атропонімів із іншими «смисловими» чи «структурними» елементами тексту. Ми встановили програму DeepSeek. Це генеративна модель штучного інтелекту, розроблена в Китаї, подібна на ChatGPT і Claude. DeepSeek – це архітектура mixture of experts. Ми звернулися до програми з таким запитом: «На вулиці зустрілись двоє людей. Вони були давно знайомі. Його звали Василь, а її Марічка. Вони вдягнені в дуже гарні національні костюми. Як ти уявляєш цю картину? Намалуй!»

Відповідь ШІ:

На тлі невеликої мальовничої вулички, вкритої бруківкою, стоїть пара в яскравих національних костюмах. Все навколо сповнене теплоти та радості від несподіваної зустрічі.

Василь: Він стоїть впевнено і з легкою усмішкою. На ньому: Сорочка (вишиванка) білого льону з багатою чорно-червоною вишивкою на комірці, подолі та манжетах. Візерунок – геометричний, з потужними солярними символами та строгими лініями. Поверх сорочки – червоні штани (чорнісі) зі шкіряним ремнем із масивною пряжкою. На ногах – чоботи з високими гетьманками. Через плече може бути перекинутий темно-синій жупан. Його голова може бути вкрита солом'яним брилем або лишитися непокритою.

Марічка: Вона заклавши одну руку за спину, а в іншій тримає, можливо, невеликий кошик або букет польових квітів. Її вишиваний наряд – це справжній вибух кольору: біла сорочка (вишиванка) з тонкою білою вишивкою (мереживом) на комірці та манжетах. Поверх неї – червона запаска (плахта) з яскравими жовто-зеленими геометричними або квітковими візерунками. Може бути дві запаски: поперечна та покривальна. На плечі – невеликий сердак (корсетка) з червоного оксамиту, прикрашений золотистою та срібною ниттю, бісером і моністами. На шиї – кілька рядів намиста з коралів (червоні) та скляного намиста. На голові – вінок із польових квітів (ромашки, волошки, мальви) та стрічок, які звисають на спину.

Навоколишня обстановка: Це може бути ранок або сонячний день. За спинами можуть бути невеликі дерев'яні хати з квітучими садочками, або ж вони зустрілися біля центральної площі села. Повітря немов дзвенить від їхнього сміху та щирої розмови.

Загальне враження – це картина, сповнена щирості, національного колориту та теплоти давньої дружби.

Як бачимо зі створеного ШІ опису, власні імена персонажів сприяли виникненню в тексті різноманітних лексичних одиниць – реалій, які характеризують етнокультурне середовище саме українців. Зверніть увагу на те, що жодного натяку на

культурні реалії, крім антропонімів, у нашому запиті не було. Отже, антропоніми сприяли виникненню етнокультурної мовної картини світу (у цьому прикладі української). Більше того, у тексті відразу з'являються інші лексичні одиниці (безеквівалентна лексика української мови): *сорочка, жупан, бриль, запаска, плахта, сердак, коралі* та інші.

У другому запиті ми змінюємо імена осіб: *Ганс, Йоханна*.

Відповідь III:

На тлі середньовічної вузької вулички з фахверковими будинками, чії вікна прикрашені яскравими гераніями, зустрічаються двоє. Їхня зустріч – це спалах кольорів та радості.

Ганс: Він стоїть прямо, злегка посміхаючись, з руками, складеними на грудях або спертими на поясі. Його костюм витриманий, але яскравий: Сорочка білого кольору з широкими рукавами. Поверх неї – коротка темно-зелена або коричнева куртка-лідерхозе (Lederhose) з шкіряними підтяжками, прикрашеними вишивкою або орнаментом. Штани до коліна з грубого льону або шерсті, можливо, в смужку або в клітинку. На ногах – шкарпетки-гетри (Lofelr) білого або сірого кольору та міцні чоботи на шнурівці. На голові – фелет з пір'ям або капелюх із широкими полями (для більш південного, баварського стилю).

Йоханна: Вона завмерла перед ним, трохи схиливши голову набік, з кошиком у руці. Її наряд – це вибух яскравих кольорів та деталей: Біла блузка з широкими, зібраними рукавами та глибоким вирізом. Тісний корсет (Mieder) яскравого червоного, синього або зеленого оксамиту, щільно шнурований спереду та прикрашений золотом та срібною ниттю, стрічками та вишивкою. Широка спідниця (Dirndlrock) з щільно зібраної тканини у квітчастий візерунок (червоний, зелений, синій) або яскраво-червона. Поперек спідниці – фартух (Dirndlschürze) білого або кремового кольору, часто з тонкою вишивкою. На голові – невеликий чепчик або, що більш традиційно для повсякдення, складена хустка.

Навколишня обстановка: Зустріч відбувається, можливо, в невеликому альпійському містечку. Ззаду видно гострі дахи будинків, а на задньому плані – могутні зелені схили гір. З відкритого вікна сусідньої булочної тягнеться запах свіжого хліба.

Загальне враження – це картина, сповнена теплоти, порядності та яскравого національного колориту, що відображає культуру німецькомовних країн.

Так само, як і в попередньому тексті III створює етнокультурну мовну картину світу, наповнюючи текст німецькими реаліями: *Lederhose, Lofelr, Mieder, Dirndlrock, Dirndlschürze* та ін. III також формулює, що загальне враження – колорит культури німецькомовних країн.

У наступному запиті до DeepSeek ми змінюємо власні імена на *Джон* і *Маргарет*. Отримуємо таку відповідь «штучного інтелекту»:

На тлі вузької брукованої вулички ідеального англійського селища, де будиночки з червоної цегли вкриті плющем, а з віконеч звисають яскраві квіткові композиції, відбувається ця чарівна зустріч. Все навколо дихає спокоєм, сільським затишком та легким туманом, що розсіюється.

Джон: Він стоїть у розслабленій, але мужній позі, можливо, з руками у кишенях легких штанів або тримаючи поруч велосипед з кошиком. Його образ – це елегантність і практичність. Твідовий мішковатий піджак (Norfolk jacket) зав'язаний на поясі, зазвичай у кольорі версиди, теплого коричневого, або темно-зеленого відтінку з характерною тканиною в «ква-

дратик» або «курячу лапку» (houndstooth). Штани з твіду або льону (для більш літнього варіанту), що можуть бути зібрані біля гомілок під кісточки (plus fours). Сорочка у тонку смужку або однотонного світлого кольору з відкладним коміром. На ньому може бути жилет і краватка-метелик або шовковий шарфік. На голові – традиційний капелюх (flat cap) з твіду або твіду з оксамитовим козирком.

Маргарет: Вона зупинилася, злегка повернувши голову, з лагідною усмішкою. У руці у неї може бути невеликий плетений кошик з квітами або покупками. Її наряд – це втілення сільського романтизму та скромності. Плаття в квіточку (tea dress) з легкої бавовни або льону з невеликим квітковим принтом на світлому тлі (блакитному, кремовому, рожевому). Можливий варіант з блузкою та спідницею. Силует плаття – не облягаючий, але і не мішковатий, підкреслений тонким ремнем на талії. Легкий кардиган або в'язана кофта, перекинута через плечі або надіта. На голові – невеликий капелюшок-таблетка з квіточкою або пером, або ж елегантна шовкова хустка, пов'язана під підборіддям. На ногах – практичні балетки або невисокі капці.

Навколишня обстановка: На задньому плані можуть видітися зелені пагорби, огорожі з живоплоту, а біля одного з будинків стоїть старовинний автомобіль. Повітря наповнене ароматом свіжоскошеної трави та квітів.

Загальне враження – це картина, сповнена не поспішної англійської елегантності, ностальгії та щирої радості від зустрічі старих знайомих.

Створені штучним інтелектом картини, відповідають, на нашу думку, процесам уяви, які відбуваються у мозку людини, коли виникає так звана «картина світу». Картина світу має складну будову й виконує різноманітні функції, проте головною ознакою є її символічний характер. Мовний знак виступає подразником, який зумовлює відображення своєрідних мовних картин світу. Таким чином, наші спостереження за роллю антропонімів у тесті доводять, що вони належать до смислових доміант, які проявляються у своєрідності контекстуальних семантичних відношень з іншими номінативними одиницями.

Такий підхід сприяє виявленню специфіки семантичної структури антропонімів, включених у контекст, розкриває проблему створення етномовної картини світу тексту.

Висновки. Антропоніми є важливим складником як будь-якої національної культури, так і міжкультурної комунікації. Спостерігаючи за антропонімами в текстах (оригіналах і перекладах), ми звернули увагу на їхнє смислове навантаження, яке виявляється в безпосередньому впливі на виникнення «картини світу» певного тексту чи твору. У деяких випадках семантика антропоніма включає в себе важливий соціальний чи етнокультурний компонент – вказівку на національну приналежність, яка, поширюючись на семантику інших смислових одиниць тексту, створює розуміння етнокультурної приналежності. Ми довели, що антропоніми – це смислові доміантні тексти, що вступають у зв'язки з іншими смисловими чи структурно-композиційними доміантними та створюють «етнокультурну мовну картину світу» цілого тексту.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження проблеми доцільно спрямувати на поглиблене вивчення структурно-семантичних зв'язків антропонімічної лексики з контекстом. Поглибити аналітичний підхід через можливості застосування штучного інтелекту для автоматизованого аналізу контекстів перед здійсненням перекладу, також для визначення частотності,

семантичних полів і конотацій антропонімів у текстах оригіналу та перекладу. Такий підхід сприятиме не лише вдосконаленню перекладацької практики, а й розробці методи навчання перекладачів працювати з етнокультурно маркованою лексикою.

Крім того, перспективним видається залучення когнітивно-семіотичного та психолінгвістичного підходів до аналізу процесу сприйняття антропонімів у міжкультурному просторі (зокрема, особливої уваги потребує вивчення способів передачі алюзій), що дозволить глибше зрозуміти їх роль у формуванні мовної та етнокультурної картини світу.

Література:

1. Вегеш А. І. Проблеми української літературно-художньої антропоніміки. Методичний посібник для студентів 5-6 курсів філологічного факультету. Ужгород, 2021. 87 с.
2. Гогуленко О. П. Антропонімія в ономастичному просторі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. С. 9–15.
3. Добролюбова Г. М. Кодифікація сучасних українських антропонімів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). С. 18–23.
4. Карпенко Ю. О. Проблематика когнітивної ономастики: моногр. Одеса: Астропринт, 2006. 325 с.
5. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: моногр. Хмельницький: Авіст, 2008. 548 с.
6. Мірошник С. О. Антропонімія в англійських фразеологізмах: історично-типологічний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Т. 2. Вип. 29. С. 90–94.
7. Мосієвич Л. В. Переклад англономів українською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). С. 243–247.
8. Шпак І. О. Промовисті імена у творах англономної літератури. *Перекладацькі інновації: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*. Суми, 25–27 листопада 2010 р. Суми: СумДУ, 2010. С. 25–26.
9. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
10. Калашник В. С. Мова поезії та картина світу. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць*. 2003. Вип. 10. С. 30–35.
11. Мойсієнко А. К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування шевченкового вірша: Автореф. дис. ... докт. філол. наук. К., 1997. 32 с.
12. Тупиця О. Ю. Безеквівалентна лексика в поетичному тексті: проблема створення етномовної картини світу: монографія. Mauritius, Beau Bassin: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2018. 117 с.
13. Як працює ШІ? Принципи роботи сучасного AI. URL: <https://itproger.com/ua/news/kak-rabotaet-ii-printsipi-raboti-sovremennogo-ai> (дата звернення: 10.09.2025).

Tupytsya O. The significance of anthroponyms in the linguistic “picture of the world” of a text (original and translation)

Summary. The article examines the role of anthroponyms in shaping the ‘linguistic (ethnocultural) picture of the world’ in both the original and translated texts. The focus is on anthroponyms as special lexical units that not only designate a person, but also carry historical, cultural, social, and semantic layers that can act as the semantic dominant of the context. The authors review onomastic approaches, point out the problems of the non-equivalence of anthroponyms and their role in poetic and prose texts; using examples (in particular, Shevchenko's contexts: ‘Taras Triasylo’, the lexeme ‘moskal’, etc.) demonstrate how such lexical units form associative connections and allusions conveying ethnocultural markers within the text.

Methodologically, the study integrates linguistic analysis, an onomastic approach, and experimental work employing generative artificial intelligence models (DeepSeek). Through a series of queries to AI (with different proper names – Vasyl/Marichka, Hans/Johanna, John/Margaret), the authors show that anthroponyms automatically activate ideas about the corresponding cultural realities (clothing, household items, architectural details), i.e., without additional contextual cues, the name causes the emergence of an ethnoculturally colored ‘picture of the world.’

The authors argue that anthroponyms function as semantic dominants of the text, enter into structural and semantic relationships with other components of the context, and significantly influence the adequacy of the translation; in translation, they often act as exotic markers or require adaptation/commentary. The prospects for further research are substantiated: in-depth analysis of the structural and semantic connections of anthroponyms, the use of AI for automated contextual analysis, and the involvement of cognitive-semiotic and psycholinguistic approaches to study the perception of allusions and ethnocultural markers in intercultural communication.

Key words: anthroponyms, onomastics, linguistic worldview, non-equivalent vocabulary, ethnocultural markers, translation, allusion, contextual semantics, artificial intelligence (DeepSeek), cognitive-semiotic approach.

Дата першого надходження статті до видання: 15.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.05.2026